

ARANKA GYÖRGY
ÉS A TUDOMÁNY MEGÚJULÓ ALAKZATAI

**ARANKA GYÖRGY
ÉS A TUDOMÁNY MEGÚJULÓ ALAKZATAI**

Szerkesztette
BIRÓ ANNAMÁRIA
EGYED EMESE

KOLOZSVÁR
2018

A kiadást támogatta:

© Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018

Felelős kiadó: Biró Annamária
Korrektor: András Zselyke
A névmutatót készítette: Csata Adél
Kottagrafika: Lokodi András
Műszaki szerkesztő: Virág Péter
Borítóterv: Bodó Zalán

Nyomdai munkálatok: F&F INTERNATIONAL Kft., Gyergyószentmiklós
Felelős vezető: Ambrus Enikő, ügyvezető igazgató

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Aranka György és a tudomány megújuló alakzatai / szerkesztette: Biró Annamária, Egyed Emese.

- Cluj-Napoca : Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018

Index

ISBN 978-606-739-100-8

I. Biró, Annamária (ed.)

II. Egyed, Emese (ed.)

82.09

Tartalom

Bevezető szavak	7
I. KUTATÁSOK ARANKA GYÖRGY MUNKÁSSÁGÁRÓL.....	9
KISS ENDRE	
Aranka György és a köztes felvilágosodás.....	11
LACZHÁZI GYULA	
Aranka György „ember esmérete” a felvilágosodás antropológiájának kontextusában	21
HEGEDÜS BÉLA	
(Anya)nyelvelmélet és tudománytörténet. Aranka György a nyelvről	37
KERTI JÓZSEF	
„Add ki tehát Kedves Barátom bátran munkáidat...”. A kézirattól a nyomtatásig: Aranka György verseskötetének kiadástörténete	47
BIRÓ ANNAMÁRIA	
Intézményszervezési kérdések az Aranka-levelezésben	73
EGYED EMESE	
<i>A journal</i> . Az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság első félévre szánt lapszámai...89	
BODNÁR-KIRÁLY TIBOR	
„a’ Törvényeknek vélek együtt Rabjai, vagy ismét vélek együtt Urai vagyunk, és maradunk törvényesen” Összehasonlítás és tudomány a 18. század végi magyarországi politikai diskurzusban	109
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN	
Aranka György közköltészeti gyűjteményei az Országos Széchényi Könyvtárban	133
II. A TUDOMÁNYOSSÁG ALAKZATAI (18–19. SZÁZAD).....	155
Tudás, pozíció, identitás(teremtés)	157
KONTLER LÁSZLÓ	
Keleti barbárok az északi vadakról. Felvilágosult magyarok és a lapp örökség.....	159
TÖRÖK BORBÁLA ZSUZSANNA	
Lexikonok párbeszéde. Információ és tudástérképek az erdélyi statisztikák tükrében a 19. század első évtizedében.....	179
RAB IRÉN	
A felvilágosodás filozófiájának nagy reménysége: Michael Hißmann (1752–1784).....	193

HERMANN GUSZTÁV MIHÁLY	
Benkő József és a székely eredetkérdés	205
VULKÁN VERA TÜNDE	
Mártonfi József püspöki kinevezése	213
SÓFALVI EMESE	
Bánffy György, a kolozsvári Muzsikai Egyesület első védnöke.....	235
Az intézményesülés fokozatai	253
AJKAY ALINKA	
<i>Solennia</i> – egy kis-honti tudós társaság.....	255
CSATA ADÉL	
Erdélyi román tudományos igyekezetek a 18–19. század fordulóján	263
KOLLÁR ZSUZSANNA	
Mintaadó szervezeti formák a Magyar Tudós Társaság működési rendjében.....	279
FEKETE NORBERT	
A testületi kritika és a szerzői névhasználat problémája a 19. század első évtizedeinek magyar irodalmában	299
EGYED ÁKOS	
A Magyar Történelmi Társulat Kolozsvári Bizottsága és tevékenysége. A <i>Székely oklevéltár</i> kiadása	321
Nyelvek világa (poétikum, politikum)	331
PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA	
Az erdélyi diáktársaságok drámafordításai	333
BOÉR MÁTÉ	
„De így kell-e fordítani Cicerót?” – Kovásznai, Kazinczy és a <i>Somnium Scipionis</i> két magyar változata.....	353
SIMON-SZABÓ ÁGNES	
Erdélyi szálak Schiller esztétikai írásainak korai magyar fogadtatástörténetében.....	367
Kutatási technológiák	385
MOLNÁR ILDIKÓ	
Irodalmi levelezéskutatás és nemzeti identitástudat. Jancsó Elemér felvilágosodáskutatásai.....	387
ORBÁN LÁSZLÓ	
Levelezéshálózatok mintázatai a régi századfordulón.....	399
TÓTH BARNA	
Levelezések elektronikus feldolgozása, elméleti és gyakorlati kérdések.....	415
A kötet szerzői.....	428
Névmutató	429

Aranka György közköltészeti gyűjteményei az Országos Széchényi Könyvtárban*

*A 90 éve született Stoll Béla
kritikus szellemének*

A közköltészet-kutatás köztudottan ingoványos terep, ahol még a triviálisnak tűnő adatokat is évről évre, hétről hétre újra kell gondolni. Ha ezt nem tesszük meg, akkor fennáll a veszélye, hogy a hibákat életjük tovább. Rendet kell azonban tennünk visszamenőleg is.

Amikor én naiv szívvel jelentkeztem a kolozsvári Aranka-konferenciára, régóta halogatott kedves témámat készültem megvizsgálni: az Aranka-gyűjtemény Budapesten őrzött maradványait – hiszen az Erdélyben elérhetőket az ottani kollégák jobban, okosabban, szisztematikusabban kutathatják fel. Arra a pár kötetre próbáltam pillantást vetni, amelyek az Országos Széchényi Könyvtárba kerültek, azon belül is azokra, amelyek közköltészeti jellegű szövegeket tartalmaznak. A kutatás során azonban az állítások, bármiféle válaszok száma meglepően csökkent, annál jobban megszorodtak a kérdőjelek. Mindaz, amit e tanulmányban összefoglaltam, csupán azt képes láttatni, mennyire összetett kérdést jelent ma is Aranka György gyűjtőmunkája, kapcsolathálója, illetve az ide kapcsolódó források kutatása. Bőven jut tehát feladat az mind az erdélyi, mind a magyarországi filológusoknak.

„Aranka György kéziratai” az Országos Széchényi Könyvtárban

Az első vizsgált gyűjteményrész az OSZK Kézirattárában lelhető fel (Fol. Hung. 94. és 126). Ez a gyűjtemény – egyikük a Stoll-bibliográfia¹ 345. tétele – a szakirodalomban az *Aranka György gyűjteménye* címet viseli, hitelt adva a címkének, amely a fedőlapon

* Az előadás az OTKA 104758. sz. pályázat, az írott verzió az MTA BTK *Nyugat-magyarországi irodalom 1770–1820* Lendület Kutatócsoport keretében készült. Köszönöm Biró Annamária, Dávid Péter, Kerti József, Orbán János, Czibula Katalin, Demeter Júlia, Fehér Mariann és Kollár Zsuzsanna segítségét.

¹ *A magyar kéziratok énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1542–1840)*, szerk. STOLL Béla, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1963; Budapest: Balassi Kiadó, 2002), 345. sz.

ékeskedik. Ez az információ részben igaz, hiszen leginkább erre tudunk következtetni, eddig „látunk mögé” a gyűjteménynek. Ám biztos, hogy mégsem Arankáé, s nem az ő közvetlen szellemi beavatkozását tükrözi. Ha valamit tükröz, akkor inkább másodlagos gyűjtőszándékát vagy közvetítő funkcióját.

A címlapon szereplő írás itt és a gyűjteménycsoport többi köteténél is egyértelműen Jankovich Miklósé (1772–1846):

Rövid leírása Abrugbánya városa elpusztulásának 's egyéb költészetiek 's a' t.
A[nn]o 1785 (Fol. Hung. 94)

illetve

Magyar Dalok és Deák /: többnyire Pasquillusi :/ Versek
Z. Aranka György Gyűjteménye M. Vásárhelyen (Fol. Hung. 126)

A II. és a III. kötetben, Jankovich későbbi kézírásával ugyanilyen információ olvasható:

Aranka György által egybegyűjtött magyar dalok és deák
(többnyire pasquillusi) versek.
III-dik kötet

Jankovich, a nagyon fiatalon munkához látó, roppant elhivatott gyűjtő, egy dunántúli nemesi család sarja hasonlót vett a fejébe, mint Aranka Erdélyben. Szintén valóságos egyszemélyes kézirat- és műgyűjtő társaság volt, nélküle – áttételesen – nem lenne Magyar Nemzeti Múzeum, illetőleg Országos Széchényi Könyvtár, hiszen gazdag tárgykollekcióján túl a könyv- és kéziratgyűjtés idekerült, több fázisban: egy részét ajándékba adta, a többi részben még a gyűjtő életében, részben a halála után vásárolta meg a múzeum.² A most vizsgált kéziratok már egyértelműen Jankovich halála után kerültek be: „Jankowich Miklós II^{ik} gyűjteményéből vásároltatott 1852^{ki} Januariusban 2. ft. 24. kr[ajcár]on”.³ Ekkor tartották a hagyaték utolsó árverését Pesten, a Hatvani utcai Jankovich-házban. A gazdag gyűjtemény aznap megvásárolt darabjainak fennmaradt a jegyzéke (Mátray Gábor jóvoltából), ebben azonban nincs említés Aranka Györgyről, sőt még Jankovich saját versgyűjteményeit is csak vázlatos címük jelöli, inkább csak az ő-

2 A gyűjteményről és Jankovich sokrétű munkásságáról: *Jankovich Miklós, a gyűjtő és mecénás (Tanulmányok)*, szerk. BELITSKA-SCHOLTZ Hedvig, Művészettörténeti Füzetek 17 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1985); *Jankovich Miklós (1772–1846) gyűjteményei: kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában, 2002. november 28.–2003. február 16.*, szerk. MIKÓ Árpád, A Magyar Nemzeti Galéria kiadványai (Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, 2002).

3 OSZK Fol. Hung. 126, 1a.

nyomatványokat és a 16–17. századi ritkaságokat részletezték. Valamelyik „Világi énekek” tucatcíme mögött bújhat meg a rejtélyes sorozat.⁴

Jankovich Miklós gyűjtőszennvedélye csaknem mindenre kiterjedt, az iratoktól a numizmatikáig. Hosszú élete során sokakkal tartott kapcsolatot, akik hasonló területen munkálkodtak. Tudjuk, hogy Pálóczi Horváth Ádámmal, később Toldy Ferencsel is megpróbált együttműködni, s Arankával szintén kapcsolatba került. Az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság nyomtatott tagtoborzó körlevelének egyik példánya⁵ például az édesapjának, Jankovich Jánosnak címezve maradt fenn. Miklós akkor még nagyon ifjú volt, s a feladó nyilván nem sejtette, hogy egy nemzedékkal fiatalabb lelki rokonát tisztelheti majd benne. Később azonban kapcsolatba léptek, noha az OSZK-ban őrzött egyetlen, Jankovichnak szóló Aranka-levélben nincs szó irodalomról, csupán a Napóleonskor nyomasztó hadi helyzetéről.⁶ Am előkerülhetnek további levelek, amelyek árnyalhatják a viszonyt, esetleg a kéziratok átadása-cseréje is szóba került.⁷ Aranka 1817-ben halt meg, Jankovich 1846-ban, tehát csaknem 30 évvel túlélte őt, így a források Pestre kerülésében nem feltétlenül játszott szerepet a személyes kapcsolat.

A sorozaton kívüli kézirat (Fol. Hung. 94) szinte ismeretlen forrás; Abrudbánya feldúlásáról szóló nyitó szövege adja a címét, noha a gyűjteményben nemcsak ez a szöveg található. Megörökítője a váltakozó metrumú verset sok szótagszámhibával jegyezte fel, de így is fontos dokumentum. Előtte egy prózai tudósítás olvasható a város feldúlásáról a Horea-felkelés idején, majd folytatólagosan ez a vers:

Oh szomorú jajjal meg emlegetendő
Ezer hét száz nyolczvan negyedik Esztendő
ez kár nem lesz soha el felejthetendő
a kit mivelte egy gyilkos dúhóskodó

Abrug Bánya most tudom bánnya
Hogy Tolvajoknak szakmánya
let pénze s minden vagyonyya
hazait Tolvaj pusztitya

El pusztult nem kevés Magyarság
kit fel predált az oláság.
s környül vett sok nyomoruság
a sok romlás s nagy pusztaság

4 A Jankovich-téka gyarapodásának és közgyűjteményi utóéletének eddigi legpontosabb elemzése: BERLÁSZ Jenő, „Jankovich Miklós könyvtári gyűjteményeinek kialakulása és sorsa”, *OSZK Értesítő 1970–1971*, 1973, 109–173.

5 Aranka György – Jankovich Jánoshoz (Marosvásárhely, 1794. aug. 1.), OSZK Kézirattár, Jankovich Fond 16/822.

6 Aranka György – Jankovich Miklóshoz (Marosvásárhely, 1813. aug. 27.), OSZK Kézirattár, Jankovich Fond 16/185.

7 Biró Annamária szíves közlése szerint egyelőre nem bukkantak fel levelezésük új dokumentumai.

Nintsen oly sziv ki ne szána
romlasodon ne jajgatna
fájdalmidon ne gyógyitna
ha orvaslo eszközt tudna

Panaszlo beszédid hatván a fulemben
keserves fájdalmat inditnak szivemben
Mint ronta a Gyilkos dühödött mérgében
sokaknak veget tón csendes eletekben

sok gazdag Úr utolso szűkségre
jutott a ki akatt tolvajok kezére
éltek is tetetett nagy veszedelemre
Mint ártatlan Bárány ki jut Mészárszékre⁸

A nyitó szöveg 1784-ről tudósít, ennél nem lehet korábbi az összeállítás (a címlap szerint 1785-ben írták össze), de a szövegek némelyike igen, például egy latin epigramma 1770-es kronosztichont őriz (43b). A kéziratban később Mészáros Ignác *Kártigám* (1778, 1780) című regényéből vett prózai és verses szemelvények is akadnak,⁹ továbbá kész és vázlatos képversek, illetve babonák, jelentős számú rózsakeresztes-alkimista recept magyarul és latinul; a háromkötetes kollekción is akadnak orvosi tárgyú latin feljegyzések. Az összeíró láthatólag otthonosan mozgott ezoterikus körökben – ez a vonás akár Aranka szabadkőműves barátainak egyikére is utalhat. Egy idegen kézzel bejegyzett latin epigramma nemes Sándor Elek saját írásaként tünteti fel magát:

Ut lux qui totum lucescit radiis orbem
Talis est vir bonus et quo est justior nullus.
scrip. Comes Alex: Sandor mp¹⁰

Vitán felül áll ugyanakkor, hogy a gyűjtemény egyetlen betűje sem Aranka György kézírása; nem tud ekkorát változni egy írás formavilága ahhoz képest, amilyenek az övét ismerjük. Ezt a gyűjteményt, akárcsak a Fol. Hung. 126. jelzeten őrzött három

⁸ Fol. Hung. 94, 3a–b.

⁹ A legismertebb, *Tenger búknak közepette* kezdetű Kártigám-panaszdal a háromkötetes gyűjteményben is szerepel: I, 56a–b.

¹⁰ Fol. Hung. 94, 20a. Hogy valamelyik Sándor családhoz köze lenne a vizsgált kéziratgyűjteménynek, nem tudjuk bizonyosan. Egy adat esetleg megerősítheti ezt: a háromkötetes sorozat egyik gúnyverse (*Sárga csizma, veres nadrág*) ezenkívül csak egy olyan – sajnos lappangó – kéziratban maradt ránk, amely joggal viselheti a *Sándor-énekeskönyv* címet Szabó T. Attila és Stoll Béla bibliográfiájában (STOLL 331. sz.). Az 1778-ban, tehát közel azonos időben összeírt székely versfüzet első possessora Sándor Mózes volt, aki Homoródalmáson írta be nevét 1778. február 14-én; ám közel sem bizonyos, hogy a latin verset író Sándor Elek rokona volt. Vö. M. Kovács Géza, „Énekes könyv a XVIII. századból”, *Erdély* 17 (1908): 20–26, 58.

kötet zömét egyazon személy írta össze, életkoronként kissé eltérő vonásokkal. Hogy ki lehetett, csak találgatni tudjuk.

Az Abrudbánya-kézirat egyik verse főúri környezetet, azonbelül nagyon bizalmas viszonyokat sejtet. Jelenleg nem ismerjük például más forrásból ezt a költeményt:

Egy meg sebhett szivű edes Anyának Grof Mikesné Dusárdi Borbára Aszonynak
ártatlansága védelméről irt saját [!] versei 1786. die 28a Marti

Egy hirhozo levél erkezek kezemben
melyből enyhülést vár szivem gyötrelmemben
de bámultam s hültem szivem által szoritt
doboktával veré oldalom tsontyait.¹¹

A vers „szerzője” vagy legalábbis lírai beszélője nem más, mint zabolai Mikes István özvegye, a különös sorsú „Dusárdi”, azaz Dujardin Borbála (1742–1811).¹² Az ő fia, zabolai Mikes Zsigmond (?–1825) bizonyítottan kapcsolatban állt Arankával, hiszen a jeles tudós szerette volna bevonni a háromszéki nemest a kéziratok gyűjtésébe.¹³ Eddig úgy tudtuk, egyoldalú volt Aranka törekvése, ám ha e kézirat netán zabolai Mikes Zsigmond kézírását vagy az általa mással leíratott, saját környezetében (pl. édesanyja hagyatékában) felbukkant szövegeket őrzí, ezt a viszonyt is árnyaltabban kell vizsgálnunk.

Egy másik gyanús szöveg segíthetne elhelyezni a kéziratot az erdélyi nemesek körében. A háromtagú sorozat I. kötete a *Rozsiko Leányom Butszuztato Enéke* című verssel kezdődik, azaz Rozália halálára készült, feltehetőleg egy fiatalon, hajadonként elhunyt nemes lányról szól, méghozzá a szülők és a leány párbeszédéeként.¹⁴ A vers a földi vőlegény – égi vőlegény (Krisztus) párhuzamára épül, a halotti búcsúztatóversek és a menyasszonysíratók műfaji jegyeivel. Egyelőre azonban nem akadtam olyan, Rozália nevű lányra a helyi nemesség körében, akire illene a leírás, pedig talán épp az ő apja volt a kézratsorozat lejegyzője. Aranka rokonsága és a Mikes család kizárható, nekik nem volt ilyen nevű elhunyt gyermekük. Épp ellenkezőleg: Mikes Rozália Mária, Zsigmond

11 Fol. Hung. 94, 9b–10b.

12 A grófnő az erdélyi közvéleményben komor, ellentmondásos személyiségként szerepelt. 1766-ban ugyanis ráhárult az a szörnyű szerep, hogy Marosvásárhelyen, a fogságban kínhalálra ítélt apja, Dujardin József kezébe adja a „méregdinnét”, amelyet a családi tanács kegyelemből javasolt. Borbála évtizedekig az önvád allegóriájaként, vezekelve élt, egyesek szerint kőkoporsóban halt, s soha többet nem evett gyümölcsöt, jóllehet kiváló csendéletfestő volt (a 20. század elején még megvolt néhány, neki tulajdonított festmény az abosfalvi kastélyban). Minderről és családtörténeti vonatkozásairól bővebben: JANKOVICS József, „Bethlenek, Vayak, Dujardinok – Vay Erzsébet életének tükrében”, in *Kuruc(kodó) irodalom. Tanulmányok a kuruc kor irodalmáról és az irodalmi kurucokról*, szerk. MERCS István, Modus Hodiernus (Nyíregyháza: Móricz Zsigmond Társaság, 2013), 87–196, itt: 131–133.

13 Biró Annamária szíves közlése, vö. DÁVID Péter, „Itt van a legvégső óltára Pallasnak”: Az Erdélyi Kéziratkiadó Társaság és az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság története, Erdélyi Tudományos Füzetek 278 (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület), 104.

14 I, 1b.

lánya hosszú életet élt (bár pontos évszámait nem sikerült azonosítanom), s Thoroczkay János feleségéként hat gyermeknek adott életet.

A Dusárdi Borbála-vers után közvetlenül egy *Szomoru Enek* következik, amely a nemrég kritikai kiadásban is megjelent, jellemzően erdélyi és sárospataki keserves szövegcsalád egyik regisztrálatlan képviselője:

Jövel immár edes alom
mert nyugtamot nem találom
Bus a szívem buban fárad
Te fényesen ragyogo Nap
Adgy nyugtot egy hallandonak
Mert ream nézve ez az élet
regtől fogva inségé lett.

A nap el tűnik rogyogva
En még élek nyomorogva
De nékem is nem sokára
el jön eltem határa
midőn a Pálya futásnak
Kinnak Bunak jajgatásnak
Terheit majd le kell tenni
Midőn innen el kell menni¹⁵

Afelől, hogy a felsorolt kötetek Aranka írását őriznék, Stoll Béla csak halvány kételyt ébresztett, de nem részletezte a problémát, s sosem hasonította össze a kézírásokat.¹⁶ E sorok írójának viszont (sokféle digitális segítséget is aktiválva) ez a szenvedélyévé vált. Egy kora újkori magyar kézírás-kataszter alapjait is megvetettük a 2017-ben indult MTA Lendület-pályázatunk keretében: a fokozatosan kiépülő, képes adattár interaktív felület lesz, s szeretne hatékony segítséget nyújtani a hasonló attribúciós nehézségek esetén.

A budapesti „Aranka”-kéziratokra nagy betűformákat használó, erős felső és alsó zónás, nagyon kiírt, lendületes, de jobbra-balra váltakozva dőlő, ezért elég egyedi írástípus jellemző, épp a fordítottja a szemproblémákkal küzdő Aranka kicsi, zárt, reszketeg, szoros írásának. Nagyon ritka a korszakban, hogy ekkora papírpazarlást engedjen meg magának valaki. A háromrészes gyűjteménynek egyébként csak az első két kötete őrzi ezt a kézírást, míg a harmadik más kezekre utal. Az első szöveget a feljegyző még jellegzetesen összeszorítja egy lapra – egy megrázó eseményről, leánya haláláról szól, s talán ezért ír máshogy, mint a többi lapon, mindenestre itt egy fegyelmezettebb írásképet látunk. A sodró erejű, zabolátlan és gyors írás netán arra utal, hogy határidőre kellett

¹⁵ Fol. Hung. 94, 10b. A szövegcsalád kritikai kiadása: *Közköltészet 3/B: Közkerkölcs és egyéni sors*, szerk. Csörsz Rumen István, Küllős Imola, Régi Magyar Költők Tára. XVIII. század 15 (Budapest: Universitas, 2015), 163. sz.

¹⁶ STOLL 345. sz.

vele elkészülni? A gyűjteményen belül az évszámok elég széles skálát írnak le: az 1760-as évektől az 1790-esig, tehát legalább 20-30 év anyagát tartalmazza a versek keletkezése szerint. Ha mégis magyarázatot keresünk az egységes és szinte kapkodó írásképre, akkor sokféle forráson nyugvó, de rövidebb idő alatt elkészített másolatgyűjteményre gyanakodhatunk, amely konkrét feladatként hárult a feljegyzőre.

Ha a kéziratok nem Aranka kézírásával készültek, miért viselhetik Aranka címkéjét, ráadásul Jankovich Miklóstól? Az a gyanúm, hogy ha e forrásoknak valóban van köze Arankához, akkor valamelyik kéziratgyűjtő úton kellett beszereznie valakitől, vagy ajándékba kapta, netán csak beköttette. Tehát lehetett az övé anélkül, hogy egy vonást is ejtett volna benne. Utána ezt vagy továbbította Jankovichnak (erre nincs adat), vagy, ami valószínűbb: Jankovich egyszerűen megvette Aranka hagyatékából.¹⁷ A közvetítő jó eséllyel Literáti Nemes Sámuel volt, az ő révén sok erdélyi dokumentum került Pestre.

Egy másik lehetőséggel is számolnunk kell. Aranka György csaknem minden magyarországi tudóssal és íróval kapcsolatot tartott, többek közt kereszteskómlói Fejérváry Károllyal (aki szintén szabadkőműves volt), illetve Szirmay Antallal is. Fejérváry ráadásul már 1794-ben elhunyt, s gazdag műgyűjteményét és könyvtárát Jankovich az elsők között igyekezett megvásárolni, ami hosszas alkudozás után sikerült.¹⁸ A Sáros vármegyében élő, hajdani tulajdonos maga is kapcsolatban állt a nem túl nagy távolságra, Zemplénben lakó Szirmay Antallal (aki szintén közismert múltbúvárnak számított), így előfordulhat, hogy Aranka nemcsak a saját verseit juttatta el hozzájuk – amelyekről mindkettejük kézírataiban van másolat¹⁹ –, hanem esetleg egy, a birtokába került egyes kézíratsorozatot is, amelyhez azonban nem volt személyes köze, hiszen nem ő maga írta össze. Ezt egyelőre nem tudjuk bizonyítani, de elgondolkodtató, hogy az „Aranka-kéziratgyűjteményben” nincs 1794-nél későbbi szöveg, így teljesen nem kizárható, hogy Fejérváry kezébe került, majd onnan tovább Jankovichhoz.

Egy újabb apróság, ami további kutatnivalót rejt. Jankovich Miklós saját kezűleg illesztett egy listát a III. kötet végére *DALOK Mellyek Jankovich Miklós Gyűjteményében többször elő fordulnak, es azért megvilágosittatni kívántatnak* címmel (III, 30a–31a). A lista bizonyára nem teljes, de akad rajta néhány incipit, amelyeket az „Aranka-kéziratokban” is megtalálunk. A felsorolás azonban nem jelöli itteni elérhetőségeiket, csupán más Jankovich-kötetekre utal. Vajon azzal függ ez össze, hogy a gyűjtő később kapta kézhez az Arankától származó köteteket, mint hogy saját *Nemzeti Dalok Gyűjteménye*-vállalkozását elrendezte? Máskülönben bizonyosan nyomot hagyott volna e minden addiginál nagyobb közköltészeti szövegtáron, hogy Jankovich ilyen bőséges forráshoz jutott. Ez a tény ismét a kései (1830 körüli) beszerzés, feltehetőleg Literáti Nemes

¹⁷ Küllös Imola is ezt a változatot említette: KÜLLÖS Imola, „Jankovich Miklós kéziratok énekgyűjteményeinek folklorisztikai vizsgálata”, in *Jankovich Miklós, a gyűjtő és mecénás...*, 154–172.

¹⁸ BERLÁSZ, *i. m.*

¹⁹ KERTI József, „»A Magyar Parnaszszus Virágjai«. Aranka György kéziratok versgyűjteményének paratextusai”, *Certamen* IV (2017): 37–49, itt: 44–46.

öröm kristálysztín csepppei; I, 31b–34a). Akadnak anonim névnapi köszöntők is Ágnes, Katalin, Zsuzsanna vagy János napjára. Faludi Ferenc és Amade László versei szintén név nélkül szerepelnek, beleolvadva az I. kötet régies és rokokó szövegeket vegyítő, érzelmes-panaszos hangnemébe. A II–III. kötet repertoárja közéleti tónusú, ezért az itt feljegyzett országgyűlési pasquillusok szerzői érthető okokból választották a névtelenséget, kényes témáik és néha erős kifejezéseik miatt.

Bár a gyűjteményben viszonylag kevés olyan alkotást találunk, amelyeket ponyváról másoltak, de figyelemre méltó, hogy két szomszédos vers (*Bolondság volt nádhoz bízni; Ó, én reménytelen*; I, 46b–47a) egyazon kiadványról származhat, s ott is egymást szokták követni.²¹

Akadnak viszont színpadi eredetű szövegek is, többek közt *A fennhézázó és maga sorsával meg nem elégedő embernek bolondsága* címmel Egerben 1769-ben bemutatott Molière-parafrázis néhány betétdala, amelyek viszont nem egyeznek az eddig ismert variánsokkal. Érdekes, hogy a feljegyző olyasmire is fértetett hozzá a színházi világból – ráadásul nem erdélyi, hanem egri környezetből –, ami nem volt kifejezetten publikus. Talán maga is résztvevője volt valamelyik előadásnak, s emlékezetből idézte fel a dalokat, ezért térnek el a más feljegyzésektől? Felmerül azonban, hogy itt is csupán másolatot készített egy messzebről odakerült forrásról, például valamely katolikus iskola (akár Kolozsvár, Gyulafehérvár vagy Csíksomlyó) iratai közül. *A Mely nagy öröm telé el szívemet* kezdetű vénlánydicsekvés például először 1773-ban a Kézdivásárhely melletti Kantán, a minorita kollégiumban bukkan fel Kertso Czirják *Borka asszony és György deák* című komédiájában.²² *A Kincskapáló* címmel elsőként 1767-ben Sárospatakon, majd Gyulafehérváron és Kolozsvárott is játszott jezsuita vígjátékból²³ két párbeszédes versvariánst másoltak le az Aranka-kéziratba (*Kincs Kapalo Demeter Ur fogadott kapásinak Andor és Geczinek enekék és Más Ugyan azoké*; I, 83b–84a). Egy ismeretlen Nero-drámának – talán Kozma Gergely lappangó, azonos témájú drámafordításának (1794) – részlete lehet viszont a *Fényes egek csillagai, szomorkodjatok* kezdetű dal (I, 96b–97a), amely „Senekanak mint Atyanak rut el vesztét” siratja.²⁴ A legkézenfekvőbb

21 Pl. *Három Szép Uj VILAGI ÉNEKEK* (1768) OSZK PNY 2.882. Ez a példány tudomásunk szerint nem Aranka gyűjteményéből került az OSZK-ba.

22 *Minorita iskoladrámák*, szerk. KILIÁN István, Régi Magyar Drámai Emlékek. XVIII. század 2 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1989), 506–507; *Közköltészet 1. Mulattatók*, szerk. Csörsz Rumen István, KÜLLÖS Imola, Régi Magyar Költők Tára. XVIII. század 4 (Budapest: Balassi Kiadó, 2000), 56/I–III. sz.

23 *Jezsuita iskoladrámák*, II, *Ismeretlen szerzők, programok, színlapok*, szerk. VARGA Imre, Régi Magyar Drámai Emlékek. XVIII. század, 4/2 (Budapest: Akadémiai Kiadó; Argumentum Kiadó, 1995), 353–394.

24 A legutóbb kiadott iskoladráma-korpuszban is szerepel egy Seneca-dráma (szintén Kleist-fordítás), de ebben sem bukkanak fel az Aranka-kézirat strófái. Vö. *Kollégiumi drámagyűjtemények*, szerk. DEMETER Júlia, kiad. CZIBULA Katalin, DEMETER Júlia, PINTÉR Márta Zsuzsanna. Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század: 7 (Budapest: Argumentum Kiadó, 2015), 353–383.

id. Teleki László *Senecanak halala vagy a haldokló Philosophus* című, kéziratban maradt műve volna, ez azonban nem tartalmaz verseket.²⁵

Még érdekesebb egy latorének, amely szoros kapcsolatot mutat az *Occisio Gregorii* című politikai tragikomédia (1780 k.) egyik szövegével.²⁶ Abban is vannak közköltészetileg jellegetű szövegek, de ezt a konkrét éneket máshonnan nem ismerjük, és korban is nagyon szoros az egyezés. A *Tobzódóké* (I, 68a–b)²⁷ egyik sorát a mindenkori magyar kultúra jelmondatának, sőt történelmünk legalapvetőbb bölcséletének tekintem: „egyet-kettőt fordulni az mi szabadságunk” – de egyébként duhaj rablók, „tobzódók” éneke, akik egészen a felakasztásukig elmondják a szakmai életrajzukat. Jellegzetes önleleplező, moralizáló, deviáns ének, nem tanulság nélkül való. Van még ilyen a gyűjteményben, például a 18. század eleje óta ismert *Opre Tódor nótája* (*Opra Todor, vén komondor, numáj noptye furat*; I, 100a),²⁸ ahol ez román–magyar makaronikus nyelvi tréfákkal egészül ki. S akad a kéziratban néhány Óra-vers is román, magyar és latin nyelven, hiszen a kor legdrámaibb erdélyi politikai-közéleti eseménye, a Horea-felkelés közelről érinti az olvasókat és az összeírót, gondoljunk csak az Abrudbánya-sírató versre. Az I. kötetben a főkézírással szerepel egy román *Cantio Horae Regis Daciae* (*Hora o beut si hogyinit*; I, 114b–115a),²⁹ amelyet egy hosszabb magyar história követ (1784-dikben Zaránd varmegyében eredett s Erdély országának nagy részire kiáradott Paraszt hadnak leirása; I, 115a–122b). A III. kötet szintén őriz egy román nyelvű, máshonnan nem ismert, közéleti gúnyverset (*Buné vremá keletori*; III, 18a–b). A törzsanyagtól eltérő, cirkalmas kézírással rögzített vers végén magyar megjegyzés: „Baszam az Anyát aki nem publicállya. Die 11a May 1790.” (18b) A nyájas felszólítás ellenére a vers tudtommal ma is kiadatlan.

Különösen izgalmasak, s további kutatást igényelnek azok a versek, amelyek részleteikben vagy egészükben Beniczky Péter 17. századi verseit parafrázeálják. Néhol csak egy-egy strófarészlet jelzi az összöveg jelenlétét (*Víg nap, mellyel derült*; I, 29b–30a), máskor a teljes Beniczky-szöveg jelen van, ha itt-ott átalakítva is (*Krokodilus, mint kisgyermek*; I, 48b–49a; *Mikor a szerencse felemel valakit*; 49a–b; *Kis jók után keserves napim*; 59a–b; *Valahol elmégyek s valamit szemlélek*; 63b–64a³⁰). További 17. századi szövegek is felbukkannak a kéziratban, de ezek többsége ponyván terjedt az 1750-es

²⁵ MTAK Kézirattár M. Irod. RUI 4r. 133/I.

²⁶ A szindarabról bővebben: Cinzia FRANCHI, *Occisio Gregorii in Moldavia vodae tragedice expressa. Az erdélyi román iskoladráma kezdetei és forrásai* (Csíkszereda: Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 1997).

²⁷ *Közköltészet 3/A: Történelem és társadalom*, szerk. Csörsz Rumen István, Küllős Imola, Régi Magyar Költők Tára. XVIII. század 14 (Budapest: Universitas Kiadó; Editio Princeps Kiadó, 2013), 228. sz., a színjáték részletével összevetve: 617.

²⁸ *Uo.*, 223. sz.

²⁹ Említi és két szakaszát átírásban és fordításban is közreadja NAGY Levente, „A magyar közép- és kismesség románságképe a 18–19. század fordulóján”, in *Szomszédok világai. Kép, önkép és a másiktól alkotott kép. Szöveggyűjtemény*, szerk. KLEMENT Judit, MISKOLCZY Ambrus, VÁRI András (Budapest: KSH Könyvtár és Levéltár, 2006), 149–169, itt: 153–154.

³⁰ *RMKT XVIII/15*, 66. sz.

évektől, tehát nem kellett értük nagyon régi iratokat felkutatni. Az 1670-es évekre datált, eredetileg szintén nem erdélyi *Visszajár az üdö, a világ felfordult* (I, 83a–b)³¹ kezdetű moralizáló ének ekkortájt Erdélyben is sok-sok kéziratos másolatban terjedt, a Teleki család kendilónai iratanyagából több egyedi másolat előkerült³² – a terjesztők bizonyára aktuálisnak érezték a hajdani „felfordult világ” képsorait saját korukra, az országgyűlési perpatvarokkal, hadjáratokkal és a Horea-felkeléssel tarkított késő 18. századra.³³

Különösebb kompozíció nemigen rajzolódik ki a versek egymásutánjából. A kamalduli barátok búcsúéneke (I, 13b–14b) után egy hirdetésparódia következik (14b–15a), majd a ponyván is kiadott *Mesés versek*, azaz találós kérdések olvashatók (*Egy nagy csuda vagy az egész világon*; 15a–b), aztán hamarosan Bánffy Dénes halálára írt gyászénekek (16a–17a). Nyomban ezek után egy török verstöredék és annak latin fordítása következik (*Birechen besin eiledum*, 17a), amelyet a feljegyző bizonyára Bartholomeus Georgievitz *De Turcarum moribus Epitome* című, 1556-tól számtalan kiadást megért munkájából másolt.³⁴ A névnap versek néhol tömböket alkotnak, másutt azonban ezek is elvegyülnek egyéb műfajú alkotásokkal.

A háromkötetes kollekció legjavát a közköltészet szerelmi és általános panaszdalai alkotják, köztük néhány katonakeservessel (pl. *Feljött már az a nap, melyen kell indulnom*; I, 82b–83a).³⁵ Különös és egyedi szöveg egy Pongrácz nevű, Kolozsvárott bebörtönzött nemesember rabéneke, amelyet a kolofon szerint 1775. április 10-én írt „halálos rabságban”, miután búcsút vett kegyelemre számító bujdosó társaitól, Széki Pétertől és Halásztól (*Ah, rabságra fordult keserves életem*; II, 23a–24a).³⁶ Az időbeli és regionális közelséggel magyarázhatjuk, hogy miért találunk sok párhuzamos szöveget a *Szíveket újíto bokréta* című, 1770-re datált erdélyi kézirattal.³⁷ Az alábbi szerelmi dalrészlet különösen fontos lehet, hiszen két (dőlt betűvel jelölt) sorának Csokonai Vitéz Mihálynál találjuk szoros folytatását:

Arvaságra pihegtselek
vesződöm és nem élek
szivem sérti nagy fájdalom
kedvem rontya unalom

Gerliczeként nyögdécselek

31 *Az első kuruc mozgalmak korának költészete 1672–1686*, szerk. VARGA Imre, Régi Magyar Költők Tára. XVII. század 11 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1986), 134. sz.

32 Pl. Kolozsvár, Román Nemzeti Levéltár Kolozs megyei Fióklevéltára, Fond 438., Teleki család kendilónai levéltára, 190. dosszié, 119. doboz, 109a–110a, 111a–112a, 308a–b.

33 A szövegcsalád hatása már Faludi Ferencnél kimutatható, vö. Csörsz Rumen István, *A kesergő nimfától a fonóházi dalokig. Közköltészeti hatások a magyar irodalomban, 1700–1800*, Irodalomtudomány és kritika. Tanulmányok (Budapest: Universitas, 2016), 98–99.

34 SUDÁR Balázs, „Egy török vers európai karrierje”, *Keletkutatás*, 2012. tavasz (2012): 115–124.

35 *RMKT XVIII/14*, 130. sz.

36 *RMKT XVIII/15*, 83. sz.

37 *STOLL 277. sz.*

Ugy értem és tapasztalom
gyászra fordult én hajnalom *Gyászra dűlt élttem hajnala*
 mivel a mit nyújt az álom
 ebren fel nem találom³⁸

Elgondolkoztató, hogy a gazdag „Aranka-sorozat” más szövegeinek is vannak Csokonai-kapcsolatai, márpedig ha hihetünk a keltezésnek, akkor a hatás egyértelműen innen indul a debreceni poéta felé. Tudjuk, hogy leveleztek Arankával, ráadásul épp az énekgyűjtésről, de vajon látta-e ezt a kéziratot? Kevésbé valószínű. Netán azt, ami ennek egyik forrásául szolgált?...

Úgy tűnik, az egyik kötet ősforrása nem is erdélyi, hiszen meglepő módon győri érdekkörhöz tartozó dunántúli katolikus szövegek sorakoznak benne egymás mellett. Az egyik verset, Olvasztó Gábor közismert panaszdalát a másoló, (P[ater] M. L.) úgy írja alá, hogy a „Szentiványi Káplán”, ez tehát nem a családneve, hanem Győrszentiván káplánjának tiszttségére utal. E községben azonban csak 1844-től maradt fenn papösszeírás – ki kell nyomozni, hogy ki lehet egyáltalán ez, de olyannyira szabványos írás, hogy annak jellegzetességei nyomán aligha köthető bárkihez. Ezt a vegyes, kolligált kötet-részt valaki ott gyűjtötte össze és aztán küldte el? Meglehet, hogy már nem Aranka, hanem Jankovich felkérésére készült, aki folytatta az anyaggyűjtést.

A kezünkben van tehát 3+1 kötetnyi kéziratol költemény. A repertoár régi része is nagyon értékes, de nem egészen olyan, mint a megszokott erdélyi közköltészeti források. Egyik rétegében a főúri körök alkalmi poézisának nyomát őrzi, hiszen egymás névnapjára verseket írogató nemesek közegeből való, akik följegyeznek egy-egy régi szöveget is, illetve amit a színpadról ismernek talán diákéveik óta. A kézíráson kívül az Abrudbánya-kézirattal összeköti az is, hogy mind a kettőben vannak másolatok Mészáros Ignác *Kártigámjából*, amit a korabeli olvasásszociológia komoly adatának tartok, hiszen láthatólag nemcsak a versbetétek terjedtek – amelyek dalként is megtehették ezt, hiszen kottával adták ki őket (*Tenger búknak közepette* stb.) –, hanem egyes prózai részek is. Összefoglalva: a négy rejtélyes kézirat egyaránt utal a naprakész irodalmi-politikai recepcióra és a gyűjtő-értékmentő szándékra.

Ponyvakolligátumok

Egy másik forráscsoportról is szót kell ejtenünk. Ennek hitelében szerencsére nincs okunk kételkedni, hiszen Aranka György autográf kézírását őrzi az első kötet borítóbelsejébe kötött *Mutato Tabla*. Nyomatott, füzetes kiadványokról van szó, amelyeket most csak elnagyoltan nevezünk majd egységesen *ponyváknak*, hiszen egy részük a legkevés-

³⁸ I, 75b–76a, vö. Csokonai *Siralom* (Gerlicéként nyögdecselek) című, legkorábban 1798-ra datálható versének részleteivel.

bé sem vásári portéka. Két bekötött aprónyomtatvány-sorozatként található az OSZK-ban, a 819.037–819.058 és 819.059–819.070 közti jelzettartományban.

A Dávid Péter által közreadott Aranka-gyűjteménylistán csak általános címmel szerepelnek az U. U. egységben: „Apro nyomtatott munkák in folio – in quatro – et octavo. 36. darab”.³⁹ Ekkor tehát nem vettek fel róluk részletes címjegyzéket, s egyelőre Aranka egyéb iratai közt sem bukkantam nyomukra vagy a beszerzés körülményeire. A most ismert sorozat csak nyolcadrét kiadványokat tartalmaz, a negyedréttűek (amelyek szintén az U. U. szekcióba tartoztak) máshová kerültek. A számozás azonban elgondolkodtat, hiszen a ma ismert 35 tétel csaknem megfelel a listában említett 36-nak – ámde akkor hol keresendők a negyedréttűek?...

A gazdag sorozatból ezúttal csak a közköltészeti forrásokról, a szorosabb értelemben vett ponyvákról szeretnék szólni. Nagyon érdekes, hogy Aranka nem sokat törődött a stílus egységgel, legfeljebb a kronológiával, hiszen melléjük kötöttek a nemesség legfelsőbb köreiből való alkalmi költészetet, tudományos írásokat, a Társaság saját iratait, Kultsár Istvánt és nagyon magas presztízsű szerzőket – a nyolcadrétformátum okán, ahogy annyi más kolligátumban. Az első kötet a 22. számnál végződik, de a 22. tételt (most 819.058-as jelzeten) rossz helyre kötötték: a kolligátum elejére. Immár senki sem látja, amit a lista még egyértelműen jelez: a „Dinom-dánomok 1792” mellett hajdon „Esmét az” következett, vagyis ugyanannak a kiadványtípusnak egy másik képviselője – ráadásul az utóbbi mostanra elkallódott.

Aranka saját kezűleg írta le a tartalomjegyzéket, ami azért roppant fontos, mert ponyvaösszeírásunk ilyen volumenű tudóstól ebből a korból nincsen. Cornides Dániel bibliográfiájában (*Bibliotheca Hungarica [...]*, 1792) csak néhány komolyabb terjedelmű, részben patinásabb füzet szerepel, az apróságokat ő sem gyűjtötte, nem is regisztrálta. Jankovich Miklós ponyvái gyakran a tulajdonos névbejegyzését őrzik.⁴⁰ Ha volt is részletesebb jegyzékük, elkallódott. Az Aranka-féle ponyvákról hiányzik Jankovich névbejegyzése vagy egyéb azonosítója, így ezek feltehetőleg nem az ő hagyatékából, hanem más úton kerültek az OSZK-ba.

A fentiek miatt érdemes közzétenni az író saját, vázlatos címléírásait, összevetve a kiadványok pontosabb könyvtári leírásával:

³⁹ DÁVID Péter, „*Itt van a' legvégső...*”, 206.

⁴⁰ Pogány Péter még az ideiglenes jelzeteken, a 64–66. csomagszámon hivatkozott rájuk. POGÁNY Péter, *Folklór és irodalom kölcsönhatása a régi váci nyomda működése nyomán (1770–1823)*, I, *Vásári ponyvairatok*, Irodalomtörténeti Füzetek 24 (Budapest: MTA Irodalomtörténeti Intézete, 1959), 98. Érdekes, hogy Aranka kolligátumait nem említi, pedig minden egykorú ponyvagyjújtóról közli a szükséges adatokat.

Aranka sor-száma	Aranka címleírása	címleírás	mai jelzet
1.	Fő nélkül való Sapka. Totbol ford.	A' gyökeretlen Fa, 's Fő nélkül való Sapka. Az az: A' király nélkül való országnak 's felsőség nélkül való városnak bődogtalan állapotja, mellyet A' mostani bődogtalan Frantzia Revolutzióknak alkalmatosságával Felséges II. Ferentz Tsászárnak és Királynak Ditső Neve' Napján A' Posoni Evangy. EkklesiábanTót Nyelven elő-adott (Mossótz) Institoris Mihály. [...] Pozsony, Wéber Simon Péter, 1793.	819.037
2.	Maria Antónia meg öletése <u>versekben</u>	Mária Antonianak Frantzia-Ország' Királynéjának Mária Thérésia' kedves Leányának, 'S A' XVI-dik Lajos Frantzia Király' hitese párjának Páris Várossában lett kegyetlen Meg-ölettetése, Mind-Szent-Havának 16-dik napján 1793. Vác, Mármárosi Gottlieb Antal [é. n.]	819.038
3.	Kulcsár István Nand[or]f[ehér]vári Győzedelme Laudonnak 1790 <u>vers</u>	B. Laudonnak nandorfejevári győzedelme. Szerzette Kulcsár István [...]. Szombathely, 1790.	819.039
4.	Gabelhofer Beszéde Gr. Rhadai [!] felett 1792 Déák	Oratio piis manibus illustrissimi comitis Gideonis à Raday ab Ioanne Julio Gabelhofer [...]. 1792	819.040
5.	Háláado Oszlop 1792	Hála-adó oszlop meelyet [!] az egész tekintetes rendek' táblájának és az itt ki-nevezendő fő-méltóságoknak különösen emelt a' jelenlévő ország-gyűlésében egy jelen nem lévők' követje. [H. n., é. n.]	819.041
6.	Pöstényi fürödés Tsöbörtsök Gr. Gvadányi versei	[Gvadányi József] Pöstényi fürödés, a' mellyet Egy Magyar Lovas Ezredből való Százados az ottan történt Mulatságos Dolgokkal, élő Magyar nyelven, Versekbe foglalt 1787. Eftendőbe, Rák Havának 12. Napján. Tsöbörtsök, [1787] A címlapon autográf bejegyzés: „Arankáé”	819.042

7.	Némethi Sam- [uel] a' Keresz- tyén Vallás Tu- dománya 1785 Versek	A' keresztyén vallásnak tudománya, [...] Némethi Sámuel. Pozsony–Kassa, Fűskuti Landerer Mihály, 1785	819.043
8.	A' Teremtőhöz valo fohászko- dás B Naláczi Jos[ef].	A' teremtőhöz való foházkodás [H., é. n.]	819.044
9.	Bolla Eneki Szerzemény 1792	[Bolla Márton, Schreier János] Éneki szerzemény, melly musikához alkalmaztat- va, az Erdélyi Nagy Fejedelemség' ország gyűlése tartásakor' a' méltóságos, tekintetes, nemes karok és rendek tiszteletekre ki-adatott 1792. Esztendő- ben Sz. Mihály hav. Kolozsvár, Hochmeister M., [1792]	819.045
10.	Bé vezetés a' Magyar <u>Tarház- ba</u>	Bé-vezetés a' Magyar Tárházba. Pest–Buda, [é. n.]. A címlapon autográf bejegyzés: „Arankaé mp”	819.046
11.	Gr. Károlyi Josef tiszteségére Far- kas Lajos <u>versek</u> 1794	[Farkas Lajos] Nagyságos nagy károlyi gróf Károlyi József úrhoz nemes Szatmár vármegyének fő-ispáni székébe lőtt be-iktatásakor Szent Jakab-Havának 7-dik Napján Nagy Károlyban 1794. Pest, Trattner Mátyás, [1794].	819.047
12.	Gr. Károlyinéjára esmét	[Farkas Lajos] Méltóságos és nagyságos Károlyi grófné Ersébet- hez, született gróf Waldstein aszszonyhoz. keresz- tes dámához midőn nagyságos férje nagy károlyi gróf Károlyi Josef úr nemes Szatmár vármegy fő-ispáni székébe fényes pompával helyeztetne, Sz. Jakab-havának 7. napj. Nagy Károlyban 1794. [H., é. n.]	819.048
13.	Révai Antal [!] Harukker Josefa Tiszteségére	Nagy méltóságú kegyelmes Harukker Jósépha báró aszszonynak, néhai nagy méltóságú nagy ká- rolyi gróf Károlyi Antal úr' özvegyének, kegyes pártfogó aszszonyának szerentsés új esztendőt 's minden boldogságot kíván alázatos engedelmes szolgája Révai Miklós a' győri Rajzoló Oskoláknak tanítója. Bécs, Alberti Ignátz, 1792.	819.049

14.	Házi Kereszt 1793 versek	[Csenkeszfai Poóts András] Házi kereszt vagy Szabad akaratból fel vállalt hosszúas tortúra, mellyben elő adattatik, egyy férjét fél-tő feleségnek keserves panasza, a férjnek réa tett feleletével és maga mentségével. Bécs, Schrämbl Ferenc Antal, 1793	819.050
15.	Csuzi János A' Szép M[agyar] Ország Dicsérete	A' szép Magyar ország dítsérete Csúzi Cseh János Orvos Doctor által hajdan iratott [H., é. n.]	819.051
16.	Erd[élyi]. M[agyar]. Nyelv miv[elő]. Társaság Rajzolattya	Egy erdélyi magyar nyelv mívelő társaság [!] fel-állításáról való rajzolat az haza felséges rendeihez. Kolozsvár, Református Kollégium, 1791.	819.052
17.	Az egészségtelen vizek jobbitása Bároczi 1794	A' sáros, egészségtelen 's haszonvehetetlen vizek' jobbitásáról és ihatová tételekről, ki-adattatott németül báró Linden Max. Jósef a' tömösvári volt igazgatás csász. királyi tanátsossa által, és magyarra fordítottatott Kassandra ki-adójától Bécs, Hummel Dávid János, 1794.	819.053
18.	Külső Országi Ember Gondolati	Egy nagy nevezetű külső országi embernek gondolati A' Szerzeteseknek Francziai Országban lett el-töröltetéfe alkalmatofságával Cosmopolis, [é. n.]	819.054
19.	B Bánffi Farkas Ur Eneke 1794	<i>Leg-utól két Deák ezt énekli.</i> Testem már Sírben tétetett (gyászversfüzér utolsó lapja) Autográf jegyzet: „B Bánffi Farkas 1794”	819.055
20.	Bellum Morborum M[agyar]. Versek	[Felvinczi György] Bellum morborum Pest, Patzkó Ferenc [é. n.]	819.056
21.	Szalai Pál A' Lélek[ne]k elragadtatásai 1794	A' léleknek el-ragadtatásai mellyeket a' nagy-kőrösi gyülekezet' hasznára irt Szalay Pál Pest, Fűskuti Landerer Mihály, 1794.	819.057
22.	Dinom dánomok 1792 13 darab Enek	Szép dallos dinnom-dánnomok. [H. n.], 1792	819.058
23.	Ésmét az	?	–
24.	Keresztyén Házi Tükör <u>Verseken</u>	Keresztyén házi tükör, mellyben az egész ház nép meg-láthatja summás kötelességét [Vác], Veszelszki Antal, [é. n.]	819.059

25.	A' szántó Vető ember hármás Eneki	A' szántó-vető-embernek igen-igen szép hármás éneki. [H., é. n.]	819.060
26.	Léány kérők Kalauzza	A' rendes házasság' le-írása, avagy A' leány-nézők' úti-kalauza rövid versekben más két énekkel, úgy mint: Ifjú legény lévén sokat gondolkodom, Tsalárd világ, álnok világ, mit tsalog. Pest, Patzkó Ferenc, [é. n.]	819.061
27.	Vöfények Kötelessége 1793	Vöfények kötelessége, melly a' lakodalmásoknak mulatságokra kinyomtattott [Mátyus Péter] Vác, Mármarosai Gottlieb Antal, 1793	819.062
28.	Fonók Historiája	A' mostani időben élő fonók históriája [Vác], [Gottlieb Antal], [é. n.]	819.063
29.	Szomoru Gerlicze	Szomorú gerlitze, avagy Egy komáromi magyar menyetske' siralmas nótája, mellyben Az említett menyetske Leányságának el-múlt Vidámságát kesergi. [Vác?], 1793	819.064
30.	9 Világi Enekek	Szép új világi Múlságos Énekek [H., é. n.]	819.065
31.	Kesergő szivek[ne]k szomoru Eneki	Kesergő sziveknek szomorú énekei [H. n.], 1791	819.066
32.	Hat vig noták	Hat vídámító vig nóták [H., é. n.] [Vác, Gottlieb Antal, 1792]	819.067
33.	Öt dallos Enekek	Öt igen-igen szép világi dallos avagy Nótás énekek [Vác], [Gottlieb Antal], [é. n.]	819.068
34.	48 furcsa Mesék	XLVIII ki-válogatott furtsa mesék az-az: Nyájasan 's díszesen időt töltő szép finom-fein mulatságok kérdésekben, és feleletekben a' mord kedvű emberek' társága között-való unalmas órákra alkalmaztattak [Vác], [Gottlieb Antal], [é. n.]	819.069
35.	ne-ne-ne Kिलencz Enekek.	Ne-ne-ne-ne ne-ne-ne az-az Dinnom-dánnomok [Vác], [Gottlieb Antal], [é. n.]	819.070

Receptív értékű, hogy a lajstromban a komoly kiadványoknak még dátuma is van, a ponyváknak többnyire nincsen (ami megfelel a címlapok tükrözte valóságnak). A Gvadányi-füzet és a *Bévezetés* címlapján autográf névbejegyzés jelzi, hogy „Arankáé”.

Az első kötetben van *Magyarország dicsérete*, Csuzy Cseh János orvosdoktor éneke – tulajdonképpen nem országismertető, hanem a magyar táj szépségét zengő allegori-

kus vers: „mint pengetém húrom s nótám, perdülj azért gyorsasággal, én rótám”. A rossz helyre kötött *Szép dallos dínom-dánomok* a magyar ponyvakínálatban is ritka. Épp Marosvásárhelyen bukkant fel egy hasonló töredék; Orbán János muzeológus barátom hívta fel a figyelmemet rá, hogy Csiki Márton kereskedőházában az egyik boltív kibontásakor papírmaradványok kerültek elő a kötörmelék közül, például összegyűrt ponyvák – itt található ennek Arankaéval nem azonos, de korban teljesen egyező példánya, leszakadt címlappal.⁴¹ Ritka, egyértelműen erdélyi típusú utánnomása annak a kiadványnak, amire Aranka úgy érte: „esmét az”. Sajnos ez az egy ponyva, a hajdani 23. tétel elkeveredett (bizonyára az átkötések idején), így nem tudjuk, mennyiben volt azonos a szomszédjával. Az OSZK gyűjteményében e ponyvatípusnak a váci képviselői találhatók meg,⁴² de előfordulhat, hogy az utóbbi azonos azzal a példánnyal, amely valaha az Aranka-kolligátumhoz tartozott.

Lássuk, hogy milyen kiadványok vannak még a kötetekben. Túlzás nélkül: a korabeli magyarországi ponyvakiadás élvonala. A *Szomorú gerlice* asszonypanasz címében komáromi utalás olvasható: „nyomtattatott a földinduláskor”.⁴³ A *mostani időben élő fonyók története*⁴⁴ egy országosan, sőt „mindkét hazában” ismert kiadvány; az Aranka-féle példány egy erdélyi replikája lehet egy váci főtípusnak. E vegyes kiadványtípus főleg az 1790–1800-as években virágzott – többnyire datálatlanul, mert addigra szigorodott meg a cenzúra meg az erkölcsrendészet –, ennek nyomán alakult ki a ponyvakiadás keltezését nélkülöző „váci modellje”. A vegyes, lazán komponált versfüzerek inkább idetartoznak, de pl. a *Kesergő sziveknek szomorú énekei* nyugodtan lehet akár erdélyi kiadvány; mindenképp ritkaság. Ha Aranka ezeket nem gyűjti össze, szinte semmit nem tudnánk róluk.

Van közöttük néhány numerózott, vegyes tartalmú váci füzet.⁴⁵ Az eredeti váci nyomatokon túl némelyiknél fennáll a lehetőség, hogy valójában replikák: Erdélyben a máshol kiadott ponyvákat, pl. a *Ne-ne-ne*-füzetet kicsit más címmel, azonos tartalommal újrasedték, mert egyszerűbb volt, mint behozni a példányokat. Tehát egyik zugáruról lopva „másolták”, értsd: szedték újra a másikat, több száz mérföldnyire a régi kiadási helytől. Ez volt az egyik motorja a korabeli ponyvakultúrának, s Aranka gyűjteménye nélkül erről az összefüggésrendszerrel is sokkal foghíjasabb képünk lenne. Bár Jankovich Miklósnak szintén terjedelmes saját ponyvagyűjteménye volt, ezekből a helyi kiadványokból kevesebbet tartalmaz. Magyarországon nem lehetett könnyű hozzáférni az erdélyi ponyvákhoz – helyben terjesztették és helyben olvasták ronggyá, s miután

41 Bővebben: ORBÁN János, CSÖRSZ Rumen István, „Kéziratok és nyomtatványok egy marosvásárhelyi kereskedőház boltozatából”, *Lymbus – Magyarságtudományi Forrásközlemények* 2015 (2016): 275–314, itt: 284–288, 297–308.

42 820.789 és PNy 2.936.

43 A nyitó ének (*Siralomnak, fájdalomnak völgyében kesergék*) versfői adják a címet, vö. *RMKT XVIII/15*, 101. sz.

44 *RMKT XVIII/4*, 1. sz.

45 A numerózást Pogány Péter (*i. m.*) a váci ponyvák, elsősorban a Gottlieb-kiadványok jellegzetességének tartja.

kimentek a divatból, helyben tömték ki velük a boltozatot... Komoly irodalomszociológiai üzenete van annak, hogy így olyan szövegeket vagy kiadástípusokat (s vele sajtóhibákat) mentettek meg a 18. század végi gyűjtők, amiért Arankának nagyon hálásak lehetünk. Úgy tűnik, hogy az 1790-es években, amikor az említett nagy gyűjtőutak vannak, erre neki igenis volt affinitása.

A kétféle forráscsoport tehát a rendelkezésre álló foghíjas adatok és attribúciós nehézségek ellenére az erdélyi értelmiség, főként Aranka György értékmentő, forrás- és szöveggyűjtő munkájának tanúja. Egyúttal egy olyan közösségé, amely tudományos, rendszerező szándékaival és személyes szöveghasználattal, sőt írói ambícióival egyaránt képes tovább éltetni a közköltészet hagyományláncát.

Joseff Teleki Jos. Mr. Titoktartója
 Az uralkán "ön" király bin tjeppi
 mint baráti kedves karmatah ajjonyji
 It al eddig semerfej felelen laktanak
 Orelaim is "öm" arjait ontanak
 Midon a fiend Magyar korona fagán
 Josef fején bi hat uláj katarára
 Midon Eftok nyugatt s Deit es asany főnek
 bifakaléht tenni egy más után jönek

Epigramma lus Manfit Deucalon in gaeae p. 2.
lunii tempore
 Delirus totus submersus mundus inanis
 Deucalon manfit foemina pitho qz
 Jtos in aliud qpan tunc fagnena feut
 mote caseo mala inveniatq diu
 "köpöntő" vergek Dr. Agnes Nap. 2.
 Deu's fiend Agnes ragja' fomas eptendokla
 fivembel' kivanom erjed fendepegben
 elled fadaiq bent Agnes mindenben
 bifakel' biveje llii' belpesztu

Kézírási részletek az OSZK Fol. Hung. 126. „Aranka-kézirat”-ból

126. Aranka
 Roszko Leányom Dúrnatató Erőke

Küldök Oh hányok gyönyörűsége, keskeny hi nyílt Roszkoja
 szép leányok elcsépe, és Dölvölő Pálmája
 egyetlen egy szerelmünk, ah ne feje el tollunk
 formáirunkhoz ölelünk, és ah melyek itt bova b' velünk.

Leány Múlhatok ah Nevelőim Jívem szerint követek
 hi tölténem jó fiúim Lelkemet erőttelek
 De a Jépus, szeretem, magához int s követem
 edes jóval meg hatott, Jívem ellett nem alhatott
 közönöm hogy szervertetek, Oh Jívem formái
 Alkalak, hogy neveltetek szerlmem oktatni
 To ketten edes Atyám, Jívem ölelő Anyám
 Oh hívlek ne jövökötök, el megyek Jívem hozzátok
 Roszkojához nevestettem, edesbbem költetek
 Neveim a Roszkojához vettem, Sillatostam kösöketek
 De menyem kértésem jó Salyan helyre kértém
 Hal jépusigem meg maradjon, Mafotkhal el ne hervadjon.

Judaitta's 248
 123
 Plutonak a Doholból: Gremelk Doholból nevesteti hi rósa
 Dohója kasott Juvitak havának 16^z Esthaján

Ezen Judaitta'sból assz kaltrah, hogy a minapában a bi
 lájtal hi mülk Doholba Oramtal egy nap tónakom dígi
 Jépusen által hülösketek a hülösk' világon magadik, polakba
 pedig első Jépusit isz modon kifaloktetik: Trompsia imittetek
 azon aranyból, melyet az Catholikusok nemek Jádny Jém
 ptomaitkhat nagy igazságosságával el vette, azon Tromps
 pedig keittetek a Jépusit tartoso Filomahat és assz
 nati híse által, a mely is örökhi tartó. A Jépusit hódos a di
 Jépusit Magyar Kormu kézet egy igen jól meg keittetek vop
 Jépusit, jobb késebe tart egy igen híse dandos hi mondhas
 tallan Jádnymanak meg mérejeire, Jobb felől vagyam
 Jépusit és kélakha más több talvoj Jádnyval egytettem
 Jobb felől a Jépusit sementelen híseit remegés is fel jépusit
 Jádnyakha ejetetek

Muzsari Tabla

1. Fő nélkül való Szele. Főtholpon.
2. Maria Antonia meg ölésje kézfelken
3. Kulesár Gábor Magyarországi Győzedelmis Laudationa 1790 1003
4. Góbeljokor Békési In. Készen felcar 1792 264
5. Háláadás Dylegy 1792
6. Pótkényi János és Főbörösök In. Hódolmányi versei
7. Németli Sam a Keresztény Vallás Tudományja 1785 1006
8. A' Tiszeműtől való Jóképűség B. Készen Jón.
9. Bolla Eneki Szerzemény 1792
10. Pé' vezetés a Magyar Fővárosba
11. In. Készen Dylegy Főjegyeke Jorden Lajos 1007
12. In. Készenjegyeke egyes
13. Készen Ánal Marokkon Jóképűség
14. Hódzi Készen 1793 1008
15. Úrzi János Dylegy Mór, Dylegye
16. Hód M. Nyelu mis. Társaság Készenlajosa
17. Készenjegyeke véreke jóképűség Dylegye 1794
18. Készen Ország Embere Gondolani
19. Dylegy Jóképűség In. Készen 1794
20. Bellum Morborum M. Készen
21. Galai Pál A' Leléndelragasatái 1794
22. Dylegy clánomok 1792 12 darab 1009
23. Esmét ar
24. Keresztény Hódzi Jóképűség 1010
25. A' Gábor Vasi Embere három Eneki

26. Lány Eneki Kálauza
27. Vófények Készenjegye 1793
28. Jóképűség Hódzi
29. Homom Hódzi
30. 3 Világi Eneki
31. Készenjegyeke Hódzi Homom Eneki
32. Hat vig mosak
33. 07 dallus Eneki
34. 48 farsza Hódzi
35. Ne-ne-ne Készen Eneki.

Aranka György autográf jegyzéke
a ponyvanyomtatványokról
(OSZK 819.037-819.058 kolligátum előzéklapja)

PÖSTÉNYI
FÖRÖDÉS
 a' mellyet
 Egy Magyar Lovas Ezerezből való
SZÁZADOS
 az ottan történt
MULATSÁGOS DOLGOKKAL,
 élő Magyar nyelven, Verseibe foglalt,
 1787. Éftendőbe, Rák Havának 12. napján.

Aranka

Nyomtatott Többörtsökön,
 a' Capium Tenger partyán azon Éftendőbe.

26 Nro 19.

VÖFÉNYEK,
KÖTELESSÉGE.

MELLY
 A' LAKADALMASOKNAK
 MŰLATSÁGOKRA KI-
 NYOMTATATOTT

R 2
 CSÖRSZ RUMENI KÖNYVTÁR
 B. 1042/1916
 LELŐNY SZÁM

Vátzon Marmarosi Gottlieb Antalnál 1793.

SZÉP DALLOS
DINNOM-
DÁNNOMOK.

Nyomtatott 1792-dik Éftendőben.

Nro 1.
 NE---NE---NE 32

NE-NE-NE

AZ - AZ
 DINNNOM - DÁNNOMOK.

E L S Ő:
 A' Viólat akkor ízedik, mikor reggel.
 M Á S O D I K:
 Vérem, Vérem, Komám - Alfzony! majd.
 H A R M A D I K:
 Nem adnók e' Világot, a' Budai rozfíz.
 N E G Y E D I K:
 Tsak a' nekem kelerves, hogy szeretöm.
 Ö T Ö D I K:
 Katona életet fok Legény kerüli, a' katona.
 H A T Ö D I K:
 Gondolatim füznyetek, Kinsim ne gyűj.
 H E T E D I K:
 Szebb vagy Rózsám Diánnánál, Pünk.
 N Y Ö L T Z A D I K:
 Árok - Szállásánál volt a' Vefzelelem.
 K I L E N T Z E D I K:
 Sír az egyik Szemem, a' málik könyvezik.

Nyomtatott ebben az Éftendőben.

819.070
 CSÖRSZ RUMENI KÖNYVTÁR
 B. 1050/1916 R 2

Ponyvacímlapok az Aranka kézjegyét őrző kolligátumokból (OSZK)
 819.042, 819.062 [felső sor]
 819.058, 819.070 [alsó sor]